

SER MICOUILLUS PETRI, DRAPARIUS, CIVIS IADRE – ŽIVOT KAO ZNAK VREMENA

Zdenka JANEKOVIĆ RÖMER
Zavod za povijesne znanosti
HAZU u Dubrovniku
Dubrovnik, Hrvatska

UDK: 929.5 Petrov, M.: 94(497.5 Zadar)¹³
Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno: 12. svibnja 2014.

Članak istražuje život, poslovanje i mrežu veza zadarskog trgovca suknom Mihovila Petrova († 1385) te donosi dosad nepoznate podatke o tome. Mihovilov poslovni uspjeh i privatno bogatstvo uklopljen je u kontekst uspona anžuvinskog Zadra i nove pozicije građana – trgovaca u tom razdoblju.

Ključne riječi: srednji vijek, Zadar, sukнар Mihovil, građanstvo, trgovina, kultura, svakodnevni život.

PORIJEKLO I OBITELJ

Glasoviti zadarski sukнар i trgovac Mihovil († 1385.), jedan od najbogatijih i najobrazovanijih građana Zadra druge polovice 14. stoljeća, bio je Hrvat, sin Petra Mihovilovog iz Nina i Marine Deminenove s Paga. Imao je brata Deminola i sestre Margaritu i Kolicu.¹ U majčinoj oporuci iz 1344. spominju se njegov otac Petar i ujak Župan Deminov, kao izvršitelji Marinine posljednje volje – željela je da je naslijede svo četvero njezine djece, jednako sinovi i kćeri.² Mihovilova obitelj u nekoliko je navrata selila između Nina i Zadra. Pradjed Disislav, djed Mihovil i otac Petar svojim su poduzetništvom omogućili Mihovilu odskočnu dasku koja ga je, zajedno s njegovom poslovnom sposobnošću te povoljnim političkim i gospodarskim prilikama, odbacila u visine iznimnog poslovnog uspjeha, bogatstva i raskoši njegova doma koja je nadmašivala i najbolje zadarske plemićke kuće.³ Sva se trojica njegovih predaka po muškoj liniji u

¹ U registima Mihovilova inventara sačuvana je oporuka njegove majke. *Inventar dobara Mihovila suknara pokojnog Petra iz godine 1385*, ur. Jakov Stipišić, Zadar, Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru, 2000., 95, 146; 115, 151 - 152.

² *Inventar*, 95, 146.

³ Jakov STIPIŠIĆ, "Uvod", *Inventar dobara Mihovila suknara pokojnog Petra iz godine 1385*, ur. Jakov Stipišić, Zadar, Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru, 2000., 15 - 29; Zdenka JANEKOVIĆ RÖMER, "Udobni dom suknara Mihovila", *Domus, casa, habitatio...: Kultura stanovanja na jadranskom prostoru*, ur. Marija Mogorović Crljenko, Elena Uljančić Vekić, Poreč, Zavičajni muzej Poreštine, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli – Odjel za humanističke znanosti, Državni arhiv u Pazinu, *Istarski povijesni bie-*

ispravama spominju kao *becarii* no, osim mesom, trgovali su i tkaninama i žitom te ulagali u trgovačka društva.⁴

Mihovilov djed Mihovil Disislavov iz Zadra spominje se prvi puta 1318. godine kada sklapa trgovačko društvo s bratom Dragom, rođakom Mišolom, mesarom iz Zadra te mesarom Benajom i njegovim bratom Bartolomeom iz Venecije. U ispravi se ne navodi čime se društvo bavilo, ali je moguće da se radilo o trgovini stokom.⁵ Kada 1321. prodaje tkanine nekom Hrvatcu iz Cetine, Mihovil Disislavov ima naslov zadarskog građanina.⁶ Tkanine je prodavao s Mihom Ilijinim, također građaninom Zadra, koji naziva Petra svojim nećakom. Moguće je da je njegov otac Ilija bio Disislavov brat. Zajedno su zarađivali i poslovanjem s trgovcem Petrom de Scilla koji je u Zadru imao dućan, a novac za taj posao posudili su od Ivana de Qualis. Mihovil Disislavov trgovala je i lanom, pločama za pokrivanje krova, smolom, stokom i žitom.⁷ Zaradu je ulagao u zemljišni posjed - 1325. kupio je sedam solana na Privlaci, a 1328. neobrađenu zemlju i maslinik na lokalitetu Klupe.⁸ Ne zna se pouzdano kad je Mihovil Disislavov umro, no to je svakako bilo prije 1331. godine, kada se njegov sin Petar spominje kao izvršitelj očeve oporuke.⁹ U potvrdnici rođaka Mihe Ilijina o poslovima koje je imao s Petrovim ocem stoji da je Petar naslijedio oca zajedno s drugom braćom i sestrama. Nasljedstvo su podijelili 1331. godine, temeljem presude zadarskih sudaca.¹⁰

U vrijeme bibrirske vlasti u Ninu (1267. - 1328.)¹¹ obitelj je živjela u Zadru no Petar Mihovilov je potkraj toga razdoblja počeo ulagati u nekretnine u okolici Nina. I prije očeve smrti raspolagao je određenim kapitalom – 1326. kao zadarski građanin kupuje kuću u Ninu i vinograd u okolici. Nakon očeve smrti, u srpnju 1331., kupio je zemlju u Poljicima koja je graničila s njegovim posjedom. Sljedećih je godina već imao dovoljno gotovine za kreditiranje nekih zadarskih građana.¹² Veliko vijeće grada Nina 1337. godine dodijelilo je Petru Mihovilovu i njegovim nasljednicima ninsko građanstvo.¹³ Iste godine Petar je povećao svoj posjed. I dalje se bavio trgovinom – potvrđeno je da je nabavljao mlinske kamenove.¹⁴ Svoj život je nastavio u Ninu no i dalje je prisutan i u Zadru. Čini se da je zadržao zadarsko građanstvo – u ispravi iz

nnale 5, 2013., 9 - 29.

⁴ Mihovil Disislavov je 1329. dao Staninu, zvanom Agorač (Zagorac), sinu Pripka iz Zadra 9 libara groša da bi njima poslovao uz trećinu dobiti ili gubitka. *Inventar*, regesta, br. 98, 147, 9. 8. 1329.

⁵ *Inventar*, 114, 151.

⁶ *Inventar*, 66, 137.

⁷ *Inventar*, 71, 138 - 139; 82, 141 - 142; 98, 147; 104, 149.

⁸ *Inventar*, 78, 140.

⁹ *Inventar*, 67, 137 - 138; 71, 138 - 139; 74, 139.

¹⁰ *Inventar*, 71, 138 - 139; 77, 140.

¹¹ Damir KARBIĆ, "Odnosi gradskog plemstva i bibrirskih knezova Šubića", *Povijesni prilozi*, 35, 2008., 48.

¹² *Inventar*, 37, 127 - 128; 83, 142; 108, 110, 150.

¹³ *Inventar*, regesta br. 41, 129; J. STIPIŠIĆ, "Uvod", 13.

¹⁴ *Inventar*, 75, 140; 97, 147; 109, 150; 219, 175.

1339. spominje se kao *civis Iadre*.¹⁵ Umro je 1346., kada su zadarski rizničari sastavili inventar njegove imovine.¹⁶ S obzirom na to da je Petar dobio ninsko građanstvo nakon što su Ninjani priznali mletačku vlast, može se pretpostaviti da obitelj tada još nije bila jasno opredijeljena za ugarskog kralja. Mletačka vlast dodijelila je Ninu privilegiran položaj, na krilima kojeg je prosperirala i Petrova obitelj. Ninjani su bili oprezni prema Ludoviku – predali su se pod njegovu vlast tek početkom 1358., nakon razdoblja velike oskudice i gladi i u trenutku kad je ishod rata već bio jasan.¹⁷

UGLEDNI GRAĐANIN POD ZAŠTITOM KRALJA

Nakon dramatičnih događaja 40-ih i 50-ih godina 14. stoljeća Zadar je politički i gospodarski procvao pod anžuvinskom vlasti. Kao stjecište puteva iz hrvatskog zaleđa od Nina do Šibenika i Skradina i dalje, izvozna luka za ta područja, grad je pružao brojne mogućnosti poduzetnim ljudima.¹⁸ U procesu povezivanja grada Zadra s hrvatskim plemstvom i selom¹⁹ mogućnost uspona vidjela je i obitelj Mihovila Petrova. Mihovil je nedvojbeno pripadao prougarskoj stranci koja je profitirala tijekom razdoblja anžuvinske vlasti. Uživao je osobnu milost kralja Ludovika, o čemu svjedoče dvije isprave koje je kralj uputio zadarskoj općini. Prvom ispravom, izdanom u Budimu 19. studenog 1375, kralj naređuje zadarskom knezu, rektorima i vijeću da izvrše pravdu u sporovima koje „ser Mihovil, pokojnog trgovca Petra, zadarskoga građanina“ ima s različitim osobama. Pismo je bilo zapečaćeno malim kraljevim pečatom.²⁰ Druga isprava izdana je *in villa Vealk* 11. 4. 1382., a sadrži naredbu kralja zadarskim rektorima, vijeću i općini da riješe spor između ser Mihovila i Luke Leonova oko kuće u kontrati Sv. Spasitelja.²¹ Kraljevska intervencija urodila je plodom – krajem godine izvršena je dražba svih kuća, skladišta i prihoda suknara Luke Leonova u Zadru, u nazočnosti Otonela de Descalcis iz Padove, vikara zadarskog kneza i bana Emerika Bebeka. Ova dva kraljevska pisma u korist zadarskog suknara pokazuju da se, nakon prve generacije prougarski raspoloženih zadarskih plemića koji su postali kraljevski vitezovi,²² anžuvin-

¹⁵ *Inventar*, 140, 158; 109, 150.

¹⁶ *Inventar*, 249, 181.

¹⁷ Giuseppe PRAGA, "Atti e diplome di Nona", *Archivio storico per la Dalmazia*, XI, 21, 1936., 58; Eduard PERIČIĆ, "Nin u doba hrvatskih narodnih vladara i njegova statutarna autonomija", *Povijest grada Nina*, ur. Grga Novak, Zadar, Institut JAZU u Zadru, 1969., 151.

¹⁸ Nada KLAIĆ, Ivo PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku do 1409.* (Prošlost Zadra, knjiga 2), Zadar, Filozofski fakultet u Zadru, 1976., 325 - 330.

¹⁹ N. KLAIĆ, I. PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku*, 410 - 413.

²⁰ *Inventar*, 270, 185; Jelena KOLUMBIĆ, "Grbovi zadarskih plemićkih obitelji", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 47, 2005., 88.

²¹ *Inventar*, 269, 185; 3, 111 - 112.

²² N. KLAIĆ, I. PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku*, 331-335; Branka GRBAVAC, "Prilog proučavanju životopisa zadarskog plemića Franje Jurjevića, kraljevskog viteza", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 22, 2004., 35-54; ISTA, "Zadarski plemići kao kraljevski vitezovi u doba Ludovika Anžuvinca", *Acta Histriae*, 16, 2008., 1 - 2, 89 - 116.

ska vlast oslanjala i na ugledne pripadnike zadarskog građanstva.²³ Nije potvrđeno, ali je moguće da je Mihovil sudjelovao na saboru kraljevstva koji se 1371. održao u Ninu, kada je kralj Ludovik nazvao Nin „glavnim i kraljevskim dalmatinskim gradom“ i da je ondje osobno susreo kralja.²⁴

Mihovil se, počevši od 1353. u izvorima naziva *mercator*, a 1354. se spominje naslov *draparius*. Naslov ser uz njegovo ime prvi puta se nalazi u ispravi od 6. 5. 1353.²⁵ Poslovnu karijeru je započeo kao građanin Nina, a u travnju 1356., nedugo nakon što je unajmio kuću u Zadru i potom kupio prvu kuću u tom gradu, prvi se puta spominje kao zadarski građanin (*ser Micouillus draparius, filius condam Petri, civis Jadrensis*).²⁶ Zadržao je i ninsko građanstvo, jer se u registima isprava iz 1368. i 1371. još uvijek navodi kao građanin Nina.²⁷ Moguće je da je Mihovilova selidba u Zadar povezana s pobjedom kralja Ludovika i prougarske stranke te pripremama za prijenos vlasti. Mihovil i njegova supruga Filipa imali su i grbove. U njegovu inventaru opisan je grb s tri zlatne i tri azurne grede, pečatnjak sa šahovskim poljem u bijeloj (srebrnoj) i grimiznoj boji te pečatnjak s ljiljanima i dvije silazne grede. Tri grba naslikana na Mihovilovom i Filipinom bračnom krevetu u kutovima imaju mjesec i zvijezdu, što upućuje na hrvatsku provenijenciju.²⁸ Na jednom štitu se, uz Mihovilov grb, nalazi i papiga s ljudskim licem, ispred koje stoji traka s nekim pismom. Drugi štit s plavim poljem u sredini ima Mihovilov grb (*arma*), a kao plemićku oznaku (*cimerium*) lava „u svojoj boji“. Grbovi su se nalazili na prstenju, pliticama, peharima, pojasevima, na krevetu, na zavjesi kreveta, torbama, sandučićima i štitovima.²⁹ Temeljem toga što je Mihovil nosio naslov ser i imao svoj grb (*arma, cimerium*), Jakov Stipišić je zaključio da je obitelj primljena u plemstvo, međutim to nije tako. Mihovilovi otac i djed bili su Hrvati, zadarski, odnosno ninski građani, mesari i trgovci. Nisu pripadali ni zadarskom ni ninskom plemstvu. Nakon što su 1337. primili nasljedno ninsko građanstvo nigdje se ne spominje da su primljeni u plemstvo ni da su sudjelovali u Velikom vijeću grada Nina.³⁰ Sam Mihovil je nosio naslov *ser* i imao grbove no to nije dokaz plemićkog statusa. Grbovi nisu pripadali isključivo plemstvu – i pučani su imali

²³ Sabine FLORENCE FABIJANEC, "Društvena i kulturna uloga zadarskog trgovca u XIV. i XV. stoljeću", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, 22, 2004., 71.

²⁴ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 14, ur. Tadija Smičiklas, Marko Kostrenčić, Zagreb, JAZU, 1916., 321-322; Eduard PERIČIĆ, "Nin u doba hrvatskih narodnih vladara i njegova statutarna autonomija", *Povijest grada Nina*, ur. Grga Novak, Zadar, Institut JAZU u Zadru, 1969., 141.

²⁵ *Inventar*, 33, 126; *Andreas condam Petri de Canturio. Quaterni imbreiaturarum (1353-1355). Andrija pok. Petra iz Cantua. Bilježnički zapisi (1353-1355)*, ur. Robert Leljak, Josip Kolanović, sv. 1, (Notarilia Iadertina, Spisi zadarskih bilježnika 4), Zadar, Državni arhiv u Zadru, 2001., 256-258, 275 - 276, 557 - 559.

²⁶ *Inventar*, 39, 129; 153, 161; 16, 117; 17, 117 - 118; S. F. FABIJANEC, "Društvena i kulturna uloga", 70.

²⁷ *Inventar*, 27, 123; 38, 128.

²⁸ Bartol ZMAJIC, "Razvitak heraldike u banskoj Hrvatskoj", *Vjesnik Državnog arhiva u Zagrebu* 1, 1945., 54; J. KOLUMBIĆ, "Grbovi zadarskih plemićkih obitelji", 51, 70, 81 - 84, 87 - 90.

²⁹ *Inventar*, 41, 43, 45, 46, 47, 48, 59, 72, 73, 74.

³⁰ J. KOLUMBIĆ, "Grbovi zadarskih plemićkih obitelji", 37 - 39.

svoje znakove, tzv. *insignia privata*.³¹ Na više mjesta spomenuta plava boja i ljiljani u Mihovilovim grbovima podsjećaju na anžuvinski grb, no, iako je Mihovil imao veze s kraljem Ludovikom Anžvincem, nema spomena o viteškom ili plemićkom imenovanju. Uz imena zadarskih kraljevskih vitezova neizostavno se spominje taj naslov, pa bi tako bilo i s Mihovilom da je nosio tu čast. Naslov *ser* je, prema analizi Florence Sabine Fabijanec, u Zadru druge polovice 14. stoljeća označavao strance za koje se smatralo da zaslužuju posebnu počast i nije nužno značio da je osoba koja ga nosi plemić.³² Mihovil je bio Hrvat, ninski i zadarski građanin, koji svojim ugledom i imetkom koji je nadmašivao mnoge plemićke kuće, što ukazuje na porast značenja i ugleda građanskog staleža u drugoj polovici 14. stoljeća.

TRGOVINA SUKNOM

S kapitalom naslijeđenim od djeda i oca Mihovil Petrov se mogao odvojiti od njihovog mesarskog zanata i svaštarske trgovine. Trgovina suknom kojom se počeo baviti već od sredine stoljeća, imala je posebno mjesto u konjunkturi toga vremena, a osobito anžuvinskog razdoblja. Spominje se već u 13. stoljeću, a u 14. stoljeću suknari spadaju među najbogatije građane.³³ Mihovil je u dućanu imao veliko bogatstvo u tkaninama. Popis otkriva obilje svilenih, vunениh i miješanih tkanina iz Monze, Mantove, Vicenze, Verone, Milana, Padove, Engleske, Venecije, Kölna, Coma i Firence. Bilo je ondje debljih tkanina, običnih stameta,³⁴ tkanina s uzorcima i naborima, najfinijih svila i engleskih vunениh tkanina. Firentinske tkanine, kojih je u Mihovilovu dućanu bilo u izobilju, bile su, uz engleske, najskuplje tkanine na mediteranskom tržištu.³⁵ Tkanine na policama Mihovilova dućana bile su u omiljenim bojama toga vremena – plavkastoj, plavoj, nebeski plavoj, tamnoplavoj, azurnoj, grimiznoj, skrletnoj, zelenoj i smeđoj u raznim nijansama, ljubičastoj i plavoljubičastoj, kardinalski crvenoj, „garofalino“ žutoj, smeđezelenoj, skrletnoj, bijeloj, crnoj, crnoskrletnoj, šarenoj i prugastoj. U popisima dužnika spominju se i perzijske, njemačke i španjolske tkanine, zlatni konac i vrpce, krzna te odjevni predmeti poput klamida i zuppa. Spominju se glatke tkanine i one s uzorkom, naborima i obrubima.

³¹ Tomislav RAUKAR, Ivo PETRICIOLI, Franjo ŠVELEC i Šime PERIČIĆ, *Zadar pod mletačkom upravom 1409-1797*, (Prošlost Zadra, sv. 2), Zadar, Filozofski fakultet u Zadru, 1987., 172; Đurđica PETROVIĆ, "Sepulkralni spomenici u srednjovjekovnom Dubrovniku", *Likovna kultura Dubrovnika 15. i 16. stoljeća. Znanstveni skup uz izložbu Zlatno doba Dubrovnika*, ur. Igor Fisković, Zagreb, Muzejsko-galearijski centar, 1991., 129.

³² S. F. FABIJANEC, "Društvena i kulturna uloga", 59, 64.

³³ Sabine FLORENCE FABIJANEC, "Dva trgovačka inventara kao pokazatelji ekonomskog i kulturnog života u Zadru u 14. stoljeću", *Povijesni prilozi*, 25, 2003., 94.

³⁴ „Stameto“ je bila jeftina vunena tkanina koja je dominirala talijanskom proizvodnjom tkanina u 14. st. John H. MUNRO, "The Rise, Expansion and Decline of the Italian Wool-based Cloth Industries 1100-1730: A Study in International Competition, Transaction Costs and Comparative Advantage", *Studies in Medieval and Renaissance History*, 9, 2012., 62.

³⁵ J. H. MUNRO, "The Rise", 50 - 53, 64, 79 - 80, 120 - 153.

Većina tkanina bila je u odličnom stanju no za neke se navodi da su poderane i da su ih napali moljci. Posebno su popisani fustanji koji dolaze iz Riminija, Venecije, Tolentina, Ascolija, Fabriana i samog Zadra. Za razliku od ostalih tkanina, koje se mjere prema mletačkoj mjeri, fustanji su mjereni zadarskim laktima. Peče iz Riminija bile su zapečaćene crnom krunom unutar kružnice. Jedna peča mletačkog fustanja bila je označena crnim vrčem s pet čaša unutar crne kružnice, a druga likom Sv. Marka.³⁶ Za načete peče točno se navodi broj lakata, a cijele peče su samo pobrojane. Prema gruboj procjeni, uzevši prosječnu duljinu peče od 45 lakata,³⁷ u dućanu je bilo između 630 i 700 lakata (oko 450 m) svile te oko 9100 lakata (oko 6225 m) vunениh i drugih finih tkanina.³⁸ Fustanji su se prodavali u pečama od 25 do 50 lakata,³⁹ što znači da je u Mihovillovoj trgovini bilo između dvije i četiri tisuće lakata fustanja (oko 1250 - 2500 m).⁴⁰ O obimu njegove trgovine govori i kupovina tkanina u Veneciji 1384. u vrijednosti od 1733 dukata i sedam solada, zabilježena u registima inventara.⁴¹ Mihovil je u dućanu držao i lanene i konopljine tkanine za omatanje finijih tkanina, bijele ili zelene boje, te vrpce i užad za povezivanje bala. Ondje su bile i velike ljestve od jelovine s devet prečki, tri klupe od jelovine na kojima su ležale tkanine, jedna mjera zadarskog lakta, veliki stol za mjerenje s dva tronošca, drveni stol za izlaganje tkanina uz prozor, stolić za brojenje novca i četke za četkanje tkanina. U dućanu su se zatekle i stvari koje nemaju veze s trgovinom suknom – željezne vilice, drveni tijesak, kavez za držanje kokoši i vreće s čak 653 zadarske libre finog papra.⁴² U Mihovillovu inventaru spominje se alat koji se koristio u proizvodnji tkanina, što znači da je imao i radionicu, odnosno da je proizvodio manje količine tkanina.⁴³

NEKRETNINE BOGATOG TRGOVCA

Važan izvor Mihovilovih prihoda, a ujedno i način čuvanja kapitala, bili su zemljišni posjedi, solane i kuće koje je kupovao u okolici Nina, na Pašmanu i u Zadru. U to su vrijeme bogati trgovci ulagali zamjetna sredstva u nekretnine, koje u Mihovillovu slučaju premašuju vrijednost plemićkih posjeda.⁴⁴ Već početkom 50-ih godina počeo je kupovati solane u Ninu, na Prevlaci i u Prahuljama, dijelom samostalno, a dijelom s Petrom Šimunovim de Valle iz Venecije, tada građaninom Nina. Dvadeset i četiri

³⁶ *Inventar*, 104, 106.

³⁷ Ta je dužina uzeta kao minimalna, s obzirom da najduži već načeti komad tkanine u Mihovillovu dućanu ima preko 43 lakta. Maureen Fennel Mazzaoui navodi da je „*pannus integer*“ vunениh tkanina u 13. i 14. st. bio dugačak 45 do 52 lakta. Maureen FENNEL MAZZAOU, *The Italian Cotton Industry in the Later Middle Ages 1100 - 1600*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981., 80, 93 - 84, 151.

³⁸ *Inventar*, 88 - 104.

³⁹ M. FENNEL MAZZAOU, *The Italian Cotton Industry*, 80, 151, 212.

⁴⁰ *Inventar*, 104 - 106.

⁴¹ *Inventar*, 257, 183.

⁴² *Inventar*, 107.

⁴³ J. STIPIŠIĆ, "Uvod", 21, 25; *Inventar*, 78.

⁴⁴ Usp. S. F. FABIJANEC, "Društvena i kulturna uloga", 72, 77-79, 83 - 84.

solišta su Petru i Mihovilu 1353. prodali njegovi rođaci, braća Andrija i Mihael (Jadrol i Mišul), sinovi mesara Mihovila, za 2500 libara. Ugovor sklopljen u Zadru, u kući Mihovila Dražilova, predviđao je mogućnost povrata posjeda dvojici braće ukoliko vrate novac u roku. Spor oko tih solana vukao se još dva desetljeća – Jadrol i Mišul pokušavali su vratiti dug, dogovoriti se s vjerovnicima za dio soli i vratiti svoj nekadašnji posjed no to se nije dogodilo – naprotiv, prodali su svojim vjerovnicima još neke solane i zemlje u Prahuljama. Prokurator u tom sporu bili su Petar de Valle i Mihovil Dražilov, koji od 1366. postaje i vjerovnik jer je otkupio dio tih solana od Nikoleta Šimunova de Valle. Ser Petar de Valle darovao je Mihovilu Petrovu preostali dio tih posjeda 1371. godine. Nakon Jadrolove smrti 1375. godine, njegov brat Mišul i majka Margarita okončali su spor darujući Mihovilu *inter vivos* solane za koje je primio novac više od 20 godina ranije. Tako je Mihovil u svojim rukama zaokružio zemljoposjed i solane u okolici Nina.⁴⁵ Iste godine na dražbi je kupio 34 solane na Pagu i skladište od ser Filipa, pok. ser Vučine de Matafar, za 1200 zlatnih florena. U posjed tih solana ušao je tek 1381., jer ser Filip nije poštivao ugovor.⁴⁶ Trgovinom solju Mihovil je ostvarivao visoke prihode.⁴⁷ Sedamdesetih godina kupio je vinograde i zemlje u Jelšanima Malim i Velikim.⁴⁸ Posjed u Banju na Pašmanu kupio je 1379. od zadarskog plemića Franje pok. Lovra Civalel, zajedno sa zadarskim plemićem ser Bartolom, pokojnog Martina iz Milana, za 960 florena. Nedugo zatim otkupio je Bartolov dio i nastavio zaokruživati posjed na Pašmanu.⁴⁹

Kao glava obitelji Mihovil je htio imati vlastitu kuću, kao što preporučuju mnogi srednjovjekovni traktati o domaćinstvu. Nije ostao samo na jednoj – u inventaru i ispravama spominje se više kuća. Sve kuće koje je kupio u Zadru nalazile su se u poslovnom i upravnom središtu grada, u blizini glavnog trga: u četvrti Svetog Spasitelja, uz samostan Sv. Nikole, u konfiniju Sv. Martina, Sv. Petra de Platea i Sv. Marije Velike, u kontrati zlatara, u blizini samostana Sv. Krševana, *in ruga Marchianorum*. Uz većinu kuća spominju se dućani.⁵⁰ Prvu kuću ili hospicij, koji se nalazio u konfiniju Svete Marije Velike, kupio je 1356. od Dobre, udovice Mateja de Sloradis, za 600 libara. Pravo na kupovinu kuće otkupio je od svojih rođaka, gospođe Margarite i njezinih sinova Jadrola i Mišula.⁵¹ Na dražbi održanoj 1370. godine Mihovil je za 300 dukata od franjevac kupio kamenu kuću s četiri dućana pokrivenu kupama, u

⁴⁵ *Inventar*, regesta 27, 28, 123; 29, 30, 123 - 124; 31, 125; 32, 125-126; 33, 126; 34, 126 - 127; 38, 128; 39, 128 - 129; 40, 129; 156, 161 - 162; 144, 159; 217, 174 - 175; *Andrija pok. Petra iz Cantua*, sv. 1, 253 - 256, 256 - 258, 440 - 442; Sabine Florence FABIJANEC, "Profesionalna djelatnost zadarskih trgovaca u XIV. i XV. stoljeću", *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti* 17, 1999., 37.

⁴⁶ *Inventar*, 43, 130; 44, 130; 45, 131.

⁴⁷ *Inventar*, 40; 261 183 - 184.

⁴⁸ *Inventar*, 70, 138; 94, 146; 96, 146 - 147; 99, 147; 150, 160.

⁴⁹ *Inventar*, 119, 120; 21, 119 - 120; 23, 120 - 121; 24, 121-122; 25, 122; *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 16, ur. Marko Kostrenčić, Zagreb, JAZU, 1976., 3.

⁵⁰ *Inventar*, 2, 111; 4, 112, 6, 112 - 113; 10, 115; 13, 116; 14, 116; 16, 117; 17, 117 - 118; 61, 135.

⁵¹ *Inventar*, 16, 117; 17, 117 - 118.

susjedstvu Frana de Sloradis.⁵² Također od franjevaca, 1373. za 120 florena kupuje kuću u konfiniju Svetog Petra *de plathea*, u kontrati zlatara. Kuća je bila pokrivena plankama, imala je dva dućana, kuhinju, dvorište, vrt i zdenac i bila je popločana. U Mihovilovo ime kuću je kupio Andrija pok. Nikole Bono.⁵³ Vlasništvo nad tom kućom bilo je sporno – još 1354. izvršitelji oporuke Frane Bogde de Lovrechina prodali su je specijariju Filipu pok. Ivana Lupicino iz Firence. U ispravi se spominje da su u vrtu i dvorištu te kuće tada bile štale za konje plaćenih konjanika koji su čuvali grad.⁵⁴ Zadarsko Veliko vijeće odlučilo je 1371. godine da se kuća mora vratiti specijariju ser Filipu ili njegovom bratu Nikoli, jer nema nikakve presude prema kojoj bi im trebalo oduzeti kuću. Nakon toga kuća je prešla u ruke franjevaca koji je prodaju Mihovilu.⁵⁵ On je 1373. za 900 florena kupio devet dućana i kuću u kontrati Svetog Spasitelja i Svetog Vida, u blizini samostana Sv. Krševana, od Dobre, supruge ser Nikole de Fanfogna i njezinog sina Macola. Kuća se prodavala na dražbi zbog Fanfogna duga od 100 mletačkih libara, a Mihovil je bio jedini kupac. Uslijedio je spor s obitelji Fanfogna koji se rješava tek 1378. godine, kada Mihovil preuzima kuću od Kolana Krešinog Fanfogne.⁵⁶ Tri godine kasnije za 650 florena je preuzeo trajno pravo na kuću s tri dućana, dvorištem i balaturom u blizini Velikog trga, *in ruga Marchianorum*, od ser Rafaela Rouera pok. Petra iz Ankone, stanovnika Zadra i njegove supruge Leonine. Pravo na dio te kuće ustupio mu je i ser Grgur pok. Krševana de Zadulino, koji ga je ranije kupio od obitelji Matafar.⁵⁷ Od plemića Nikole Grubonje Mihovil je 1381. kupio je kuću uz Veliki trg, blizu Zlatarske ulice i samostana Sv. Nikole, koja je ranije pripadala obiteljima Matafar i Cernuti. Nova kuća imala je konobu, dućane i sobe, kuhinju, balature i mali vrt. Osim kuće, za 1300 dukata Mihovil je dobio i pola vrta u konfiniju Svetog Martina.⁵⁸

Mihovil je kuće i dućane najviše kupovao od kraja 60-ih i 70-ih godina, uglavnom na dražbi, preuzimajući ih od građana i plemićkih obitelji Zadulino, Fanfogna, Matafar, Cernuti i drugih.⁵⁹ Kuće i dućane je iznajmljivao zadarskim trgovcima i općini. U jednoj od njegovih kuća 1382. - 1383. živio je vikar Otonelo, uz najam od 72 libre malih denara godišnje koji je podmirivala općina. Sam Mihovil zabilježio je da je vikaru dao ključeve kuće iznad dućana kojim se općina služila za skladištenje žita, uz najam od

⁵² *Inventar*, 12, 116.

⁵³ *Inventar*, 18, 118.

⁵⁴ *Inventar*, 10, 11, 115; 12, 115 - 116.

⁵⁵ *Inventar*, 19, 118 - 119; 20, 119; 42, 129 - 130; 121, 153; 124, 154.

⁵⁶ *Inventar*, 14, 116; 15, 117; 4, 5, 112; Jakov STIPIŠIĆ, "Regesta pergamena iz zbirke obitelji Fanfogna Garagnin u Muzeju grada Trogira (Dio prvi - Pergamene XIII., XIV. i XV. stoljeća)", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 20, 2003., 304.

⁵⁷ *Inventar*, 61, 135; 62, 63, 136; 65, 137.

⁵⁸ *Inventar*, 6, 112-113; 7, 113 - 114; 8, 9, 114.

⁵⁹ *Inventar*, 92, 145; 143, 158 - 159.

8 dukata godišnje.⁶⁰ Druga njegova kuća bila je sljedeće godine iznajmljena brijaču Živku za 40 malih libara. Ispravu o tome, zapečaćenu zelenim voskom, potpisao je rektor Ludovik de Georgio.⁶¹ U njegovim kućama živjeli su i trgovci Leon de Ciçono, Paolino de Medio, Alegreto, pok. Vućine Belgarçoni te specijarij Ivan i liječnik Nikola iz Padove, uz cijenu najma od 13 do 26 dukata godišnje.⁶²

Mihovil je od 1359. živio u kući u predjelu Sv. Petra de Platea koju je još 1356. iznajmio s Mišulom Dražilovim od ser Frane Ivanova de Cernucho, na deset godina. Najam je iznosio 50 libara malih mletačkih denara godišnje, s time da su se sva ulaganja imala odbiti od tog iznosa. Kuća je imala stambenu i poslovnu namjenu – spominje se da ima gostinjac i dućane u prizemlju i na katu, dvorište i peć. Gradski defensori ser Daniel Varikaša i ser Frano Matafar, građani Zadra, potvrdili su 1361. da je Mihovil isplatio sve dugove prema Franu de Cernucho. Najam za kuću dvojica ortaka plaćali su još 1364. godine izvršiteljima Cernuchove oporuke.⁶³ Za potrebe svoje obitelji Mihovil je koristio vrt izvan gradske luke, s kućicom u kojoj je živio vrtlar Jako, te voćnjak i vinograd kod crkve Sv. Dominike koji je kupio 1379. od suknara Luke Leonova.⁶⁴

Uza sve te kuće, Mihovil je pred kraj života želio još jednu, reprezentativnu, prostranu i udobnu kuću, koja će biti ispunjena lijepim namještajem i dragocjenostima i koja će slikovito potvrditi njegov gospodarski uzlet, bogatstvo i društveni ugled. Bila je to kuća koju je Mihovil za čak 2000 dukata 1382. kupio na javnoj dražbi od trgovca Luke Leonova koji je zapao u dugove i bankrotirao. Kupovinu je ugovorio još 1381. uz rok izvršenja od šest mjeseci.⁶⁵ Raskošna kuća nalazila se u središtu grada, u kontrati Svetog Spasitelja, u susjedstvu crkve Sv. Petra Starog i kuće plemića Augustina de Cigalis. U udobnosti toga doma Mihovil je sa suprugom Filipom, sinovima Petrom, Ivanom i Donatom te kćeri Katicom živio tek nešto više od tri godine i u njoj umro 1385. godine. Kuća je imala je prizemlje i dva kata. Pročeljem je gledala na ulicu, a imala je i dvorište, konobu, gustijernu, mali studio, portik i dućan suknima. U sobama na prvom katu boravila je Mihovilova obitelj – ondje su bile spavaća i dječja soba, kuhinja i svečana dvorana. Na drugom katu nalazile su se prostorije za sluge.⁶⁶ Veličina kuće, raspored prostorija te raskošni namještaj i oprema rječito su govorili o Mihovilovu statusu i visokom standardu življenja ove obitelji.

⁶⁰ *Inventar*, 266, 184 - 185; 272, 186.

⁶¹ *Inventar*, 267, 184 - 185.

⁶² *Inventar*, 268, 185; 635, 636, 245; 636, 245; 637, 245-246; 638, 639, 246.

⁶³ *Inventar*, 101, 148; 100, 147 - 148; 102, 148; 106, 149; *Andrija pok. Petra iz Cantua. Bilježnički zapisi 1355-1356. Andreas condam Petri de Canturio. Quaterni imbreuiaturarum 1355-1356*, sv. 3, ur. Robert Leljak, Josip Kolanović, (Spisi zadarskih bilježnika 5. Notarilia Iadertina 5), Zadar, Državni arhiv u Zadru, 2003., 263 - 267.

⁶⁴ *Inventar*, 26, 122 - 123.

⁶⁵ *Inventar*, 2, 111; 3, 111 - 112; S. F. FABIJANEC, "Društvena i kulturna uloga", 77 - 78.

⁶⁶ *Inventar*, VIII, 79, 82, 83, 84, 86; *regesta*, br. 272, 186; br. 277 - 670, 187 - 252. Više o Mihovillovoj kući i životu njegove obitelji vidi: Z. JANEKOVIĆ RÖMER, "Udobni dom suknara Mihovila", 9 - 29.

TRGOVČEVE DRAGOCJENE KNJIGE

Mihovilove knjige zabilježene u inventaru svjedoče o njegovim osobnim literarnim interesima, ali i o obrazovanju i kulturnom djelovanju trgovaca u gradskom životu. Budući da nije trgovao knjigama, može se zaključiti da je knjige nabavljao za sebe i svoju obitelj.⁶⁷ Imao je dva primjerka knjige *Li Livres dou Trésor* Brunetta Latinija, oba na francuskom jeziku, od jareće kože, uvezana u drvene korice presvučene zelenom kožom. Bila je to popularna Latinijeva enciklopedija srednjovjekovnih znanja pisanih u maniri *Etimologija* Izidora Seviljskog. Djelo se smatra prvom srednjovjekovnom enciklopedijom na narodnom jeziku.⁶⁸ U istoj škrinji bilo je i djelo Valerija Maksima, *Dictorum factorumque memorabilium, libri sex*, napisano u vrijeme cara Tiberija kao zbirka povijesnih *exempla* za moralni odgoj rimskih građana, odnosno za rast u vrlini i odbacivanje poroka u javnom i privatnom životu. Mihovil, pripadnik novog, utjecajnog trgovačkog sloja, iz te je knjige mogao učiti o ravnoteži između različitih aspekata svog života – poduzetništva, grada, obitelji te vlastite etike i duhovnog života.⁶⁹ Njegov kodeks od pergamene, s koricama presvučenim bijelom kožom, zatvorenim četirima bravama, najstariji je primjerak djela Valerija Maksima u Zadru.⁷⁰

Zajedno sa spomenutim knjigama bio je pohranjen i *Liber destructionis Troie*, na francuskom jeziku i u stihovima, također pergamenski kodeks drvenih korica pokrivenih zelenom kožom, s dvjema bravama.⁷¹ Jakov Stipišić ustanovio je da se radi o srednjovjekovnom romanu u stihovima *Le Roman de Troie*, koji je oko 1160. - 1170. napisao francuski trubadur Benoit de Sainte-Maure i čiji je hrvatski prijevod, pod naslovom *Rumanac Trojski*, zabilježen u inventaru zadarskog trgovca Damjana iz 1389. godine.⁷² Posljednja knjiga u škrinji s najvrednijim Mihovilovim stvarima je najveća dragocjenost njegove biblioteke, Danteova *Božanska komedija*, uvezana u zelenu kožu s učvršćenjima od ukrašenog i pozlaćenog bakra, s četiri brave. Bilješka u Mihovilovu

⁶⁷ J. STIPIŠIĆ, "Uvod", 15 - 20, 22 - 23, 27 - 28; Isti, "Inventar zadarskog trgovca Mihovila iz arhiva Sv. Marije i njegovo značenje za kulturnu povijest Zadra", *Zadarska revija* 16, 2 - 3, 1967, 184 - 192; Usp. Mladen ANČIĆ, "Inventar splitskoga kancelara i javnog bilježnika Tome Colutii de Cingulo", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 47, 2005., 120 - 126.

⁶⁸ J. STIPIŠIĆ, "Uvod", 15; *Inventar*, 50, 53; Brunetto LATINI, *Li livres dou tresor*, ur. Francis J. Carmody, Geneva, Slatkine Reprints, 1998.; Julia BOLTON HOLLOWAY, *Brunetto Latini: An Analytic Bibliography*, London, Grant & Cutler, 1986., 19 - 31, 75 - 78.

⁶⁹ Clive SKIDMORE, *Practical Ethics for Roman Gentlemen: The Work of Valerius Maximus*, Exeter, University of Exeter Press, 2002., 53 - 82.

⁷⁰ J. STIPIŠIĆ, "Uvod", 16; *Inventar*, 51; Valerius MAXIMUS, *Factorum et dictorum memorabilium libri novem cum Iulii Paridis et Ianuarii Nepotiani epitomis*, ur. Karl Kempf, Leipzig, B. G. Teubner, 1888.; Aleksandar STIPIČEVIĆ, "Djela antičkih pisaca u srednjovjekovnom Zadru", *Croatica et Slavica Iadertina*, 8, 1, 2012., 68.

⁷¹ *Inventar*, 52; Benoit DE SAINTE-MAURE, *Le Roman de Troie*, ur. Emmanuèle Baumgartner, Paris, Union générale d'éditions, 1987.

⁷² Više o tome vidi: Konstantin JIREČEK, "Eine slavische Alexandergeschichte von Zara", *Archiv für slavische Philologie*, 1903., 157 - 158; J. STIPIŠIĆ, "Uvod", 16 - 18; *Inventar*, 52.

inventaru o knjizi *qui Dans appellatur; Incipit: Nel meço de camin. Explicit. Qui finisse il paradiso de Dante, in quo sunt Infernus, Purgatorium et Paradisus*, prva je vijest o širenju Danteova djela izvan Italije. Mihovilov raskošni primjerak spadao je među najranije prijepise Božanske komedije.⁷³

U drugom sanduku Mihovil je držao medicinski priručnik dvorskog liječnika iz Cordobe, Abū al-Qāsima az Zahrawi (936. - 1013.), na Zapadu poznatog kao Abulcasis. Ovaj priručnik na latinski je preveo Gerardo iz Cremona (1134. -1187.). Mihovilov primjerak bio je uvezan u grimiznu kožu, zajedno s kronološkim priručnikom te još jednom medicinskom knjigom, koju sam identificirala kao *Antidotarium Nicolai*. Radi se o knjizi farmakoloških recepata koja se temelji na salernitanskom kompendiju iz 11. stoljeća, *Antidotarius magnus*, a pripisuje se Nikoli iz Salerno i najčešće datira u 12. stoljeće.⁷⁴ Mihovil je u svom studiju držao još jedan medicinsko-farmakološki priručnik - knjigu o medicini koja govori o simptomima pojedinih bolesti i njihovu liječenju.⁷⁵

U studiju u prizemlju kuće nalazio se pergamentni kodeks o prodaji začina „koji počinje: U ime Božje. Amen. Savjeti kako se prodaju začini anis, papar, i đubir, a završava pohvalom anđela Sinu vječnoga Boga“. Knjiga je bila uvezana u pergamentu na kojoj je bio napisan primjer isprave. Tu je knjižicu Mihovil možda naslijedio od prijatelja, specijarija Filipa de Lupicino.⁷⁶ Ondje se nalazio i kvatern od papira uvezana u pergamentu, koja počinje prikazom susreta Hektora i Ahileja. Završava posljednjim stihovima iz pjesme koju je astrolog Cecco d'Ascoli (pravim imenom Francesco degli Stabili, 1257. - 1327.) pisao Danteu, nastavljajući u formi soneta svoju polemiku s njegovom Božanskom komedijom: *...A me la tua parola stretta legola, e tu la mia non la tenere a begola*.⁷⁷ Budući da se radi o bilježnici, može se pretpostaviti da je sam Mihovil u nju bilježio zanimljive odlomke djela koja je čitao. U drugom kvaternu zabilježeno je nešto o prirodi kakvu pozna latinski čovjek i o tome gdje žive Grci. Tekst završava napomenom o nekom sredstvu koje blago potiče ljudski duh.⁷⁸ Za „poderanu knjigu uvezanu u očju kožu koja se zove Lukan“ Stipišić smatra da nije spjev Marka Aneja Lukana, *Pharsalia*, nego viteški roman u stihovima Jacquesa de Foresta o ratu Cezara i Pompeja.⁷⁹

Od teoloških knjiga Mihovil je posjedovao *Summa de poenitentia et matrimonio*, Raymunda de Pennaforta, uvezanu u purpurnu kožu. Španjolski dominikanac i

⁷³ *Inventar*, 54; Jakov STIPIŠIĆ, "Prvi poznati dodir s Danteom u Hrvata", *Zbornik Dante i slavenski svijet, Radovi Međunarodnog simpozija u Dubrovniku*, Zagreb, JAZU, 1984., 629 - 637; Isti, "Uvod", 18-19.

⁷⁴ *Inventar*, 53 - 54; J. STIPIŠIĆ, "Uvod", 19 - 20; Plinio PRIORESCHI, *Medieval Medicine*, Omaha, Horatius Press, 2003., 208, 231 - 232, 234, 241, 253; Thomas F. GLICK, Steven John LIVESY, Faith WALLIS, *Medieval Science, Technology and Medicine, an Encyclopedia*, London, Routledge, 2005., 368.

⁷⁵ *Inventar*, 87; J. STIPIŠIĆ, "Uvod", 24.

⁷⁶ *Inventar*, 237, 179. *Divisamento come si vendeno specierie in acci, pepe, zençeure etc*; J. STIPIŠIĆ, "Uvod", 31.

⁷⁷ Cecco d' ASCOLI, "A Dante", *L'Acerba*, ur. Pasquale Rosario, Lanciano, Carabba, 1916., 155; Luigi VALLI, *Il linguaggio segreto di Dante e dei „Fedeli d' Amore*, Roma, Optima, 1928., 207 - 208.

⁷⁸ *Inventar*, 239, 179.

⁷⁹ *Inventar*, 243, 180; J. STIPIŠIĆ, "Uvod", 31; A. STIPČEVIĆ, "Djela antičkih pisaca", 73 - 74.

pravnik pisao je o moralu i krivnji te o primjeni moralnih načela na djelovanje pojedinaca. U Mihovilovu kodeksu je osim Sume o pokajanju i braku moralo biti još tekstova, jer završava posljednjom strofom himne *Magnus salutis gaudium* koja se pjeva na Cvjetnicu: *Honor, decus, imperium sit Trinitatis unice: patri, nato, paraclito, per infinita secula. Amen.*⁸⁰ U kući se zatekao i stari beneventanski misal s drvenim koricama koji je služio čitavoj obitelji.⁸¹ Dvije Donatove gramatike, po svojoj prilici *Ars minor*, vjerojatno su služile za pouku njegovim sinovima i kćeri. Te su gramatike posjedovali i drugi zadarski građani u to vrijeme.⁸² Četvero Mihovilove djece za poduku čitanja imali su i dva mala stara psaltira.⁸³ Stipišić smatra da je Mihovilova „stara knjiga koja se zove Ezop“ zapravo srednjovjekovni romansirani Ezopov životopis koji je sadržavao i basne što su ih Mihovil i Filipa čitali svojoj djeci.⁸⁴ U Mihovilovu studiju nalazila se i *Epitoma chronicon* Prospera iz Akvitanije, teologa i povjesničara koji je bio učenik Sv. Augustina i borac protiv pelagijanstva. Knjiga je kronika povijesti svijeta od Adama do 455., to jest do napada Vandala na Rim.⁸⁵

Na francuskom jeziku Mihovil je čitao i djelo u stihovima, poznato kao *Livre d'Enanchet*, nepoznatog autora,⁸⁶ koje je u njegovu inventaru zabilježeno kao: „*Incipit: En anques; - in versibus seu rithmis.*“⁸⁷ Jedan primjerak Enancheta sačuvan je u Metropolitani, a Mihovilov primjerak također je dragocjeni dio tradicije ovog popularnog srednjovjekovnog djela.⁸⁸ Djelo je didaktičkog sadržaja, pisano u obliku očeve pouke sinu, prije svega o građanskoj udvornosti. Temeljem toga Morlino smatra da se radi o djelu gradskog intelektualca skolastičkog obrazovanja. Njegovo djelo povezuje s tradicijom udvorne literature, prije svega s *De amore* Andree Cappellana

⁸⁰ *Inventar*, 255, 182.

⁸¹ *Inventar*, 87.

⁸² *Inventar*, 82; A. STIPIŠIĆ, "Djela antičkih pisaca", 69 - 72.

⁸³ *Inventar*, 87.

⁸⁴ *Inventar*, 87; J. STIPIŠIĆ, "Uvod", 23.

⁸⁵ *Inventar*, 87; J. STIPIŠIĆ, "Uvod", 23; A. STIPIŠIĆ, "Djela antičkih pisaca", 81.

⁸⁶ Werner Fiebig, Valentin Putanec, a za njima i Jakov Stipišić krivo su ovo djelo pripisivali Seneki. Werner FIEBIG, "Das „Livre d' Enanchet", *Berliner Beiträge zur romanischen Philologie* 7, 2 - 4, 1938., XXII-XXIX; Valentin PUTANEC, "Un second manuscrit du "Livre d'Enanchet", *Romania* 70, 1948., 74 - 83; Isti, "Enanchet = Seneca. Prilog proučavanju starofrancuskog djela 'Livre d'Enanchet", *Filologija*, 1, 1957., 203 - 214; J. STIPIŠIĆ, "Uvod", 23 - 24.

⁸⁷ Luca Morlino postavlja pitanje pitanje radi li se doista o *Livre d'Enanchet*, jer je *incipit* prekratak i nejasan no ipak dopušta da se radi upravo o tom djelu. Luca MORLINO, „*Alie ystorie ac dovrine. Il „Livre d'Enanchet“ nel quadro della letteratura Franco-Italiana*, Padova, Università di Padova, 2009., 26 - 28.

⁸⁸ Franjo FANCEV, *Zagrebački starofrancuski kodeks*, Zagreb, Nacionalna Sveučilišna Biblioteka, ms. R 6428; André VAILLANT, *Notice sur un manuscrit français conservé à Zagreb, traduction (partielle) manuscrite de l'article de F. Fancev, conservé à la section des manuscrits de la Bibliothèque Métropolitaine de Zagreb* (cote R 6428); Lucilla SPETIA, "Il ms. MR 92 della Biblioteca Metropolitana di Zagabria visto da vicino", *La filologia romanza e i codici. Atti del Convegno di Messina, 19-22 dicembre 1991.*, Messina, Sicania, 1993., sv. 1, 235 - 272; ISTA, "Le recueil MR 92 de Zagreb et son histoire", *Cultura Neolatina*, 53, 1993., 151 - 195.

i djela Brunetta Latinija. Biblija je također jedan od važnih izvora ovog djela.⁸⁹ Otac sina poučava o vjeri, kršćanskoj etici i vrlinama. Uči ga kako se moraju ponašati djeca, klerici različitih dostojanstava, seljaci, trgovci, liječnici, suci, dvorjani, sluge, vitezovi, dame i seljaci. Pomoću Biblije objašnjava nastanak različitih staleža i časti, a i mogući gubitak položaja i ugleda. Najveći dio djela posvećen je ljubavi, izvoru i uvjetu svakog dobra, koji dolazi od Boga – zanima ga prije svega ljubav muškarca i žene usmjerena prema braku i roditeljstvu.⁹⁰ Trgovcima savjetuje da budu ponizni pred Bogom, da gaje ljubav prema roditeljima i rodbini, da budu blagog ponašanja i ne vrijeđaju nikoga, da znaju šutjeti i biti iskreni. Trgovac mora poznavati razne zemlje da bi znao gdje je bolje tržište, mora razumno, pošteno i pravedno zarađivati i ne biti rastrošan. Mora izbjegavati grešne žene, nepoštene ljude i poroke. Na svemu što ima mora biti zahvalan Bogu i darivati od svoga siromasima. Boji li se grijeha Bog će mu biti na pomoć i imat će svako dobro na ovom svijetu i vječnu slavu na drugom.⁹¹ U riječima o vrlinama uglađenih ljudi, a posebno trgovaca i u savjetima o odnosima muškaraca i žena u braku, Mihovil je mogao naći odgovore na vlastita pitanja i savjete kako da se postavi u gradskom životu, svom poslu i u odnosu sa suprugom, djecom i slugama.

Među stvarima u prizemlju bila je i stara knjiga od papira, s drvenim koricama, bez početka i kraja, pisana francuskim jezikom, koja počinje: *Ançe ne fuerent* etc., a završava: *Nos le prendemes senç trar senç lavoïr*, te mala, neuvezana knjiga u tri kvaterna, pisana finim slovima. Ondje su se nalazili izvaci iz Biblije i teoloških djela, što očituje zabilježeni *incipit* prve: *Ellevata est magnificentia tua*, etc. (Ps 8,2); i trećeg kvaterna *Abiciamus opera tenebrarum* (Rim 13, 12) etc. Drugi kvatern počinje riječima: *Non habet ius reputendi*, etc., što podsjeća na tekst Sv. Bonaventure u *Liber III. sententiarum*.⁹²

MIHOVILOV KUĆNI ARHIV: ISPRAVE I POSLOVNE KNJIGE

Pomno zabilježena regesta Mihovilovih isprava otkrivaju brojne podatke o njegovu poslovanju, obiteljskim i poslovnim vezama te o zadarskoj i ninskoj sredini 14. stoljeća. Isprave u inventaru nisu zabilježene kronološkim redom. Sastavljene su najvećim dijelom u ninskoj ili zadarskoj kancelariji te po privatnim kućama i dućanima u tim gradovima. Ima i isprava iz Venecije, među kojima su dukala dužda Ivana Gradoniga zadarskom knezu Petru Badoeru iz 1356, pismo dužda Lorenza Celsi zadarskim vlastima iz 1365. godine, njegova dukala iz iste godine, dukala

⁸⁹ L. MORLINO, „*Alie ystorie ac doctrine*“, 37 - 56.

⁹⁰ "Il Livre d'Enanchet. Edizione interpretativa sinottica, traduzione critica e apparato", u: Luca Morlino, „*Alie ystorie ac doctrine. Il „Livre d'Enanchet“ nel quadro della letteratura Franco-Italiana*, Padova, Università di Padova, 2009., 191 - 260.

⁹¹ "Il Livre d'Enanchet", 119-158, posebno 136.

⁹² *Inventar*, 87; *Opera omnia sancti Bonaventurae*, ur. A. C. Peltier, sv. 4, Paris, Ludovicus Vives, 1865., Dist. IX, Q. VI, 212.

Andrije Contarena iz 1371. te dukale Michele Maurocena i Antonia Veniera.⁹³ Notarske i kancelarijske isprave pisane su latinskim jezikom, a privatne isprave uglavnom talijanskim, a neke i lokalnim romanskim govorom.⁹⁴ Mihovil je čuvao i isprave o kupoprodajama svojih posjeda prije negoli ih je on kupio, kao i mnoge ugovore, oporuke, odluke o dražbi, presude i druge isprave vezane uz njegove rođake, bivše vlasnike njegovih posjeda i dužnike iz grada i okolice.⁹⁵ Inventar sadrži i napomenu o većem broju isprava čiji se sadržaj ne navodi detaljno, a vezane su uz poslove, kupoprodaje i presude zadarskog suda, uglavnom iz 50-ih i 60-ih godina 14. stoljeća.

U inventaru su popisane i Mihovilove bilježnice (kvaterni), ukupno njih 34, koje su sadržavale stare račune. Neke od njih, vjerojatno glavne Mihovilove poslovne knjige, bile su označene slovima od A do L, a sadrže račune počevši od 1343. pa do šezdesetih godina, s time da nisu poredane kronološki. Kvaterni su ponajviše bili od *semifolius carte regalis papiree*, no bilo je i većih formata. Bili su uvezani u zelenu, crnu, bijelu ili purpurnu kožu, a zatvarali su se remenom od kože u istoj ili drugoj boji, željeznom kopčom ili kožnim vezicama, a jedan od najstarijih imao je kožno dugme. Jedna bilježnica bila je ukrašena crtežima lava i ptice koji drže vrč. Na crnim koricama velikog starog kvaterna bio je naslikan grb u obliku štita s prugom od lijevog gornjeg kuta prema dolje dijagonalno. Za neke je bilježnice naveden zaziv Boga, Djevice Marije, Sv. Ivana, svetih apostola, čitavog rajskog dvora ili invokacija u obliku križa. Neke su bile označene slovom M. U opisu bilježnica inventar navodi samo *incipit* i *explicit*. Tek se ponekad spominje ponešto od njihova sadržaja, primjerice troškovi za tkanine i za vino uvezeno iz Marche, dugovi Morlaka i roba – ne samo tkanine i sol nego i vjeвериčje kože, kopčice, dugmad od jantara, šećer, tkanine, sol, stamet, zlato, vino, kućne potreštine (meštarija), prepelice, svinje, drvene grede, mlinski kamenovi i lijekovi.⁹⁶ Kvatern iz 1343. sadrži inventar dobara što su ga sačinili Cisko Tomin i Petar Mihovilov, u kojem se spominje udio u jednoj marsilijani. Spominju se i bilježnice s inventarima imovine Petra Mihovilova iz 1346. i Mihovila Dražilova iz 1367. U bilježnici iz 1382., s umecima od purpurne kože, nalazili su se računi za tkanine, a spominju se i Mihovilovi poslovni kontakti u Veneciji. Njegov prokurator u Veneciji 1382. je bio Roland Omnebonum iz Riminija, stanovnik Venecije, a godinu dana kasnije Girardino del Bene iz Firence.⁹⁷

⁹³ *Inventar*, 198, 170 - 171; 197, 170; 199, 171; 88, 143 - 144; 49, 132; 50, 51, 133.

⁹⁴ *Inventar*, 118, 152; 134, 156; 202, 171 - 172; 203, 172; 208, 209, 210, 211, 212, 213, 173; 264, 265, 184; 272, 273, 274, 275, 276, 186.

⁹⁵ *Inventar*, 35, 127; 69, 138; 79, 141; 80, 141; 97, 147; 145, 159; 147, 159-160; 148, 149, 150, 160; 152, 160-161; 159, 162; 162, 163; 206, 172; 207, 172; 216, 174; 218, 175; 258, 259, 260, 262, 265, 183 - 184.

⁹⁶ *Inventar*, 221, 175; 222, 223, 224, 225, 226, 176; 227, 228, 229, 229, 230, 177; 231, 177 - 178; 232, 233, 234, 235, 236, 178; 238, 239, 240, 241, 242, 179; 286, 188; 289, 189; 295, 296, 190; 546, 231.

⁹⁷ *Inventar*, 46, 131; 59, 135.

Inventar donosi i detaljniji popis kvaterna Mihovilovih dužnika, njih oko 350.⁹⁸ Pretežu Zadrani i Ninjani, ali ima i Trogirana, Dubrovčana, Šibenčana, stanovnika Milana, Ankone, Venecije i drugih stranaca. Među dužnicima nalazimo i mnoge zadarske plemiće iz obitelji Grisogono, Zadulino, Nassis, Varikaša, Saladino, Fanfogna, Detrico, Cigalis, Soppe, Matafar, Calcina, Cipriano, Grubogna, Nosdrogna, Quale, Stumulo, Begna, Ghinano, Rosa, Gallo, Georgio, Botono i drugih, kao i ninske plemiće de Borsa. I crkveni ljudi dolazili su po novac, od nadbiskupa, opata i priora do redovnika i svećenika. Spominju se i pučani - trgovci, zlatari, justicijari, specijariji, krojači, podstrigači, krznari, patroni brodova, prodavači, mesari, postolari, brijači, zidari, marangoni, bačvari, kotlari, mornari, težaci, solari i sluge. U manjem broju među dužnicima nalazimo i žene. Mnogi stanovnici zaleđa, vlaških katuna i otoka obraćali su se Mihovilu za pozajmicu: dolaze iz Vrane, otoka Banja, Paga, Stomorina, Knina, Karina, Krbave, Pseta, Ostrovice, Bribira, Like, Lužaca, Lesna, Obrovca, Jelšana. Tu su i Vlasi i vlaški knezovi iz Gojkova i Milacijeva katuna te iz katuna Deduli, Gleje, Rabančić, Družetić, Medošević, Sopkovac, Biličić, Kranetić, Krajišić, Gizdanac, Branj, Dražojević, Kimatović, Mileša. Dužnici su bili i kirurg Petar iz Venecije, liječnik Benedikt, knez Kolan de Iaia (Civalel), ser Bartolomej, kaštelan Vrane, ser Jakov de Butadeis Bevilaqua, knez Markša Kaznačić i zadarski notar Jacomo Bonacursi iz Forlivija. Bili su tu i hrvatski knezovi – Ivan, sin kneza Našmana iz Karina⁹⁹ te knezovi Kurjakovići. Mihovilovi dužnici bili su i pisac Memorijala ser Paulus de Paulo de Scire te zlatar Francesco iz Milana, koji je izradio škrinju Sv. Šimuna u Zadru.¹⁰⁰ U nekoliko navrata Mihovil je posuđivao novac zadarskoj općini – 1379. godine zadarski rektor i kraljevski vitez Pavao de Georgio izdao mu je potvrdu o posudbi 40 florena.¹⁰¹

Među najboljim kupcima tkanina i nakita bili su plemići Krešo i Petar de Nassis. Prvome je Mihovil nabavio srebrni kalež težine 12 unča za 12 dukata, a ser Petar kod njega je potrošio 200 dukata za skrlet, doblon, zlatne niti, prsten sa safirom, srebrne kopčice, kukice, perle i pirule, krznene podstave, svilu, porube, fustanj, konoplju i raznu mešetariju.¹⁰² Iznimni Mihovilovi kupci bili su knezovi Kurjakovići, sinovi kneza Budislava, Butko, Mikloš i Toma. Oni su kupovali preko famula Stjepana, Kranka, Ivana, i Gojtana, pisara Nikole, Petra Martinuševića i krojača Ivanuša. Prema podacima iz kvaterna dugovali su Mihovilu ukupno 541 dukat, 12 solada i 11 denara groša te 266 libara i 11 solada malih denara, ponajviše za skupocjene tkanine.¹⁰³ Novac su

⁹⁸ *Inventar*, 277 - 359, 187 - 202; 360 - 542, 202 - 230; 543 - 609, 231-241; 629 - 633, 244.

⁹⁹ Ivan MAJNARIĆ, "Rod Karinjana krajem XIV. i tijekom prve polovice XV. stoljeća", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu*, 25, 2007., 39.

¹⁰⁰ *Inventar*, 523, 227; 543, 548, 231; N. KLAJČIĆ, I. PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku do 1409.*, 532 - 535.

¹⁰¹ *Inventar*, 268, 185.

¹⁰² *Inventar*, 306, 192; 307, 192 - 193.

¹⁰³ *Inventar*, 281, 205 - 206; 382, 383, 384, 385, 386, 206; 422, 212; 423, 424, 425, 213; 441, 215; 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 225; 549, 232; 560, 233.

posuđivali i od Mihovilova ortaka Petra Šimunova de Valle.¹⁰⁴

Neki su dužnici umjesto novca ostavljali zaloge, npr. kacigu i oklop, srebrne vrčeve, od kojih su neki bili pozlačeni i ukrašeni rezbarijom, kalež, crkveno ruho s izvezenim grimiznim križem, srebrne pojaseve na svili raznih boja ili na koži, s emajliranim ukrasima koji su prikazivali mladiće i djevojke ili grbove, ogrlice, pozlačenu posudicu s poludragim kamenjem, zlatni prsten s granatom i izrezbarenim likom Djevice Marije sa sinom u naručju, skromne pozlačene naušnice, zlatni prsten po pariškoj modi, lančić, prstenje sa safirom, granatom ili staklom, dugmad s biserima i grbom na rebru, zlatni pečatnjak s likom lava, guarnaciju podstavljenu grimiznom svilom s duplonima od zlatne niti na vratu i rukavima, žensku tuniku s vrpcama od zlatne niti na kapuljači i rukavima, s 40 pozlaćenih srebrnih dugmadi i rubac izvezen svilom.¹⁰⁵ Knezovi Kurjakovići ostavili su u zalog srebrni, dijelom pozlačeni pojas na bijeloj koži s 19 pločica i pojas od bijelog srebra.¹⁰⁶ Ženski ukras za kosu (*tricerium*), ukrašen zlatnim resama sa svilenim privjescima izvršitelji oporuke dali su Filipi, a ona je to odlučila dati „za Božju milost”.¹⁰⁷ Neki dužnici, čak i plemići, umjesto u novcu, dug su vraćali u vinu, drvnoj građi ili duplerijima.¹⁰⁸

Svote koje kvaterni bilježe su zamjetne: u prvom kvaternu zabilježeni su dugovi od 496,5 dukata, 17 libara i 18 solada groša te 718 libara 4,5 solda malih denara i 58 parvula. U drugom kvaternu zabilježeno je 853,5 dukata 287 solda i 8 denara groša, 611 libara i 18 solada malih denara te 101 parvulus. U trećem kvaternu zabilježeni su dugovi od 150,5 dukata 13 solada i 8 denara groša te 1173 libre i 11 solada malih denara. Popisivači Mihovilove imovine ustanovili su dug za tkanine i najam kuća u iznosu od 1142 dukata, 12 denara groša, 762 libra 6 malih solda i 12 parvula.

POSLOVNI, RODBINSKI I PRIJATELJSKI KRUG

Mihovilog društveni i poslovni uspjeh podupirao je krug prijatelja i suradnika u kojem nalazimo trgovce, ljude poduzetnog duha, obrazovane i bogate kakav je bio i on sam. Među prvima bio je njegov rođak Mihovil (Mišul) Dražilov iz Nina, koji se do 1356. spominje kao mesar, kasnije kao trgovac suknom, a u nekim dokumentima i kao *ser*.¹⁰⁹

¹⁰⁴ *Andrija pok. Petra iz Cantua*, sv. 3, 171 - 172.

¹⁰⁵ *Inventar*, 277 - 359, 187 - 202; 642 - 667, 247 - 251.

¹⁰⁶ *Inventar*, 423, 424, 213; 666, 251.

¹⁰⁷ *Inventar*, 668, 252.

¹⁰⁸ *Inventar*, 327, 197; 545, 233; 583, 236 - 237.

¹⁰⁹ Pretpostavljam da linija Mišula Dražilova potječe od Drage, brata i ortaka Mihovila Disislavova. U jednoj ispravi iz 1345. koju je Mihovil čuvao spominje se Margarita, žena pok. mesara Mihovila, stanovnica Zadra, koja izvršava oporuku svog pokojnog sina Dražila. Uz pretpostavku da se radi o majci Jadrule i Mišula i da je njezin sin Dražil bio Mišulov otac, to bi značilo da je Mišul Dražilov bio njihov nećak. *Inventar*, 114, 151; 574, 235; 81, 141; S. F. FABIJANEC, "Dva trgovačka inventara", *Povijesni prilozi*, 25, 2003., 95.

Bavio se i kreditnom trgovinom, a često se javlja i kao prokurator.¹¹⁰ S Mihovilom Petrovim imao je *societas* – 1356. zajednički su unajmili već spomenutu kuću s dućanima u četvrti Sv. Petra Novog. Iste su godine zajedno držali 24 solišta u ninskoj okolici. Šezdesetih godina imali su i zajednički dućan tkaninama u Ninu. Podaci o bilježnici s računima toga dućana sačuvani su u Mihovilovu inventaru.¹¹¹ Mišul Dražilov bio je oženjen Mlečankom Lucijom Blankom, kćeri Rica Venerio iz kontrate Sv. Ivana Krstitelja, koji je bio jedan od mletačkih suradnika dvojice ortaka.¹¹² Mišul je umro 1367. godine, a njegovu je oporuku izvršio rođak, suradnik i prijatelj Mihovil Petrov. Isplatio je sve legatate, opremu, tkanine, nakit, zlato i srebro Mišulovoj udovici Luciji Blanki, sinu Jurju te kćerima Franići i Izabeti, kojima je otac podijelio nasljedstvo na tri jednaka dijela.¹¹³ Vrativši se u rodnu Veneciju, Lucija Blanka je Mihovilu slala potvrde o isplati oporučnih legata i troškova za nju i njezinu djecu, u ukupnom iznosu od preko 1300 dukata. Neke od tih isplata potvrđuju i dvije dukale, Michele Maurocena iz 1382. i Antonija Veniera iz 1383.¹¹⁴ Mihovil je vodio posebnu knjigu legatima oporuke Mišula Dražilova i osobno sastavio inventar njegove imovine.¹¹⁵ I kasnije je brinuo o Mišulovoj obitelji - isplatio je miraz mužu njegove još maloljetne kćeri Franice, Marku Cavatorta, pok. Jakova iz Venecije i posuđivao novac njegovu sinu Jurju, koji je također živio u Veneciji. U oporuci naziva Jurja svojim nećakom i ostavlja mu 200 dukata.¹¹⁶ Godine 1383. Mihovil je izvršio sve obaveze po oporuci Mišula Dražilova, što ispravom potvrđuje pokojnikov sin Juraj.¹¹⁷

Mihovil je održavao poslovne veze i s drugim svojim rođacima, čak i onima daleko manje sposobnima od njega i Mišula Dražilova, kao što su bili već spomenuti Jadrul i Mišul, sinovi mesara Mihovila iz Nina. Oni su mu bili rođaci po ocu, mesaru Mihovilu, koji se 1318. spominje kao rođak i ortak u trgovačkom udruženju Mihovila Disislavova. Umro je prije 1333. godine, a udovica Margarita preudala se za Nikolu Carcanijeva iz Šibenika, građanina Nina.¹¹⁸ Margaritina i Mihovilova kći Marija udala

¹¹⁰ *Spisi zadarskog bilježnika Franje Manfreda de Surdis iz Piacenze 1349 - 1450*, ur. Jakov Stipišić, (Spisi zadarskih bilježnika, sv. 3), Zadar, Historijski arhiv u Zadru, 1977., 29 - 30; *Andrija pok. Petra iz Cantua*, sv. 1, 280 - 281; *Inventar*, 273, 186; 39, 128 - 129; 138, 157; 139, 157 - 158; 160, 161, 163; 202, 171 - 172; 203, 172; 204, 172; 262, 184.

¹¹¹ *Inventar*, 156, 161 - 162; 39, 128-129; 118; 152; 208, 173; 250, 181; 252, 181 - 182; *Andrija pok. Petra iz Cantua*, sv. 3, 59 - 60; S. F. FABIJANEC, "Društvena i kulturna uloga", 80.

¹¹² N. KLAJČIĆ, I. PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku do 1409.*, 238.

¹¹³ *Inventar*, 57, 134; 112, 151; 89, 144; 214, 174; 86, 87, 143; 88, 143 - 144; *Codex diplomaticus*, sv. 16, 390 - 392.

¹¹⁴ *Inventar*, 50, 132; 132 - 133; 52, 53, 133; 51, 132-133; 55, 56, 134; 57, 134; 58, 134 - 135; 59, 60, 135; 90, 144; 113, 151; *Codex diplomaticus*, sv. 16, 390 - 391; S. F. FABIJANEC, "Društvena i kulturna uloga", 97.

¹¹⁵ *Inventar*, 140, 158; 214, 174.

¹¹⁶ *Inventar*, 54, 133; 86, 87, 143; 88, 143 - 144; 642, 247; *Codex diplomaticus*, sv. 16, 527.

¹¹⁷ *Inventar*, 90, 144; 91, 144 - 145.

¹¹⁸ *Inventar*, 114, 151; 73, 139; 76, 140. Čini se da je Margarita bila kći Petra Orlandi i Stasie, kćeri pok. Disinje koja sastavlja oporuku 1348. Margarita je imala brata Frana i sestre Dobru i Nikolotu. *Inventar*, 111, 150.

se 1334. za Ivana Stjepanovog iz Nina.¹¹⁹ Jadrul i Mišul pokušavali su se uključiti u trgovinu solju i tkaninama, novcem posuđenim od rođaka Mihovila i drugih vjeronika. Već 1353, dva tjedna nakon prodaje solana, zajedno s majkom Margaritom posudili su od Mihovila Petrova i Petra de Valle 200 malih libara, odrekavši se hipotekarnog prava na imovinu oca, odnosno muža.¹²⁰ Dugove su prebijali novim zaduženjima, sve dok 1355. zbog duga Petru i Mihovilu nisu bili prisiljeni dati posjede na dražbu.¹²¹ I kasnije su posuđivali novac kako bi isplatili žito i pokušali vratiti izgubljene posjede, ali bez uspjeha.¹²² U poslovnim knjigama spominje se kao rođak i marangon Blažol kojem je Mihovil posudio novac. Uzajmljivao je i rođacima na Pagu, majčinoj braći Jurši i Županu, kojima je Mišul Dražilov bio prokurator, te Županovoj supruzi Franciski i sinu Nikolici.¹²³

Mihovilov poslovni suradnik bio je i jedan od najznačajnijih zadarskih i ninskih poduzetnika toga vremena, Mlečanin Petar Šimunov de Valle iz predjela Sv. Ivana Krizostoma. Petar je bio građanin Nina koji je poslovao i u Trogiru i Zadru zajedno s braćom Nikoletom i Zaninom te drugim ninskim, trogirskim i zadarskim poduzetnicima. Mihovil je Petra upoznao još sredinom stoljeća u Ninu. Ondje su zajednički upravljali solanama i drugim posjedima.¹²⁴ U ispravama iz 1353. i 1354. Petar se navodi kao trgovac, a od 1355. nosi naslov *ser*.¹²⁵ Trgovao je solju, posuđivao novac te ulagao u trgovačka društva i zemljišni posjed. Imao je i dućan suknom u Zadru.¹²⁶ Jedan Petrov posjed s kućama, dvorištima, bunarom i građevinskim prostorom te kuću u Zadru, u kontrati Sv. Kuzme i Damjana 1364. godine kupio je Mihovil Dražilov, što je još jedno svjedočanstvo o povezanosti tog kruga ljudi. U tom poslu sudjelovao je i Petrov sin Simonetto.¹²⁷ Posljednji zapis o Petru de Valle potječe iz 1371. – radi se o ispravama izdanima u Veneciji koje potvrđuju da je darovao Mihovilu Petrovu neke posjede na području Prahulje.¹²⁸

Mihovil Petrov prijateljevao je sa specijarijem¹²⁹ Filipom pok. Giovannija Lupicino

¹¹⁹ *Inventar*, 103, 148.

¹²⁰ *Andrija pok. Petra iz Cantua*, sv. 1, 275 - 276.

¹²¹ *Andrija pok. Petra iz Cantua*, sv. 1, 53, 59 - 60, 122 - 123, 204 - 206, 333 - 334; sv. 3, 158 - 159; *Inventar*, 154, 161. U registima Mihovilova inventara stoji 1355. godina, a S. F. Fabijanec navodi 1354. godinu. S. F. FABIJANEC, "Profesionalna djelatnost", 37.

¹²² *Inventar*, 115, 151 - 152; 116, 152.

¹²³ *Inventar*, 460, 218; 517, 227; *Spisi zadarskog bilježnika Franje Manfreda de Surdis*, 29-30.

¹²⁴ *Inventar*, 27, 28, 123; 30, 123 - 124; 31, 125; 33, 126; 34, 126 - 127; 40, 129; 116, 152; 155, 161; 156, 161 - 162; Mladen ANDREIS, "Trogirski patricijat u srednjem vijeku", *Rasprave iz hrvatske kulturne prošlosti društvene znanosti HAZU*, 2, 2002., 178 - 179.

¹²⁵ *Inventar*, 30, 123-124; 33, 126; 154, 161.

¹²⁶ *Andrija pok. Petra iz Cantua*, sv. 1, 29 - 32, 36 - 37, 42 - 43, 50 - 51, 55 - 56, 66, 75 - 71, 76 - 78, 84 - 85, 86, 91 - 92, 113 - 114, 164 - 165, 236, 242 - 243, 250-251, 568 - 569, 569 - 671, 614, 637 - 640, 640 - 641; sv. 3, 445 - 446; S. F. FABIJANEC, "Profesionalna djelatnost", 37 - 40; ISTA, "Dva trgovačka inventara", 95.

¹²⁷ *Inventar*, 157, 162.

¹²⁸ *Inventar*, 38, 128; 40, 129.

¹²⁹ Filipa isprave najčešće nazivaju specijarijem, ali i aromatarijem, apotekarom i magistrom. *Inventar*, 18,

iz Firence, stanovnikom Zadra, koji mu je bio i generacijski blizak. Kuću u Zadru, u blizini glavnog trga, pokrivenu plankama, s dućanom, kuhinjom, dvorištem, vrtom i vlastitim izvorom vode, Filip je 1354. godine kupio od franjevaca. Spominje se da su u tom vrtu i dvorištu bile podignute štale za konje plaćenika koji su čuvali Zadar.¹³⁰ Do sedamdesetih godina Filip je stekao bogatstvo i znatan ugled u Zadru, što se očitovalo i u naslovu *ser*.¹³¹ Protomagister Andrija Dešin gradio je za njega drvenu kuću s dućanom na glavnom trgu 1376. godine.¹³² U Mihovilovu inventaru Filipova je oporuka zavedena pod datumom 12. lipnja 1382. u Zadru. Izvršitelji oporuke su bili Albert Matejev Compagni iz Firence, stanovnik Zadra i Filipov famul Krešol pok. Luke iz Zadra. Filip je imao maloljetnog izvanbračnog sina Nikolu i brata Nikolu, koji je živio u Manfredoniji i s kojim je poslovno surađivao.¹³³ Unatoč tome univerzalnim nasljednikom glavnine svoje imovine imenovao je suknara Mihovila Petrova.¹³⁴ On je preuzeo Filipove kvaterne i riješio račune s njegovim dužnicima, listom zadarskim plemkinjama i plemićima te klerom, predvođenim nadbiskupom.¹³⁵ Isplatio je plaću Filipovoj sluškinji Radi, udovici Dragoša, stanovnici Zadra, kao i ostale legate. Najveći iznos 50 libara Filip je ostavio svom famulu Krešolu pok. Luke i Flori, udovici zadarskog mornara Krešula, zvanog Badrechia, koja je možda bila majka njegovog sina.¹³⁶ Brigu o sinu Nikoli Filip je povjerio Mihovilu Petrovu koji oporučno određuje da dječaka treba hraniti i odijevati do punoljetnosti, a potom mu dati ono što mu je otac oporučio. Ostavio je i svotu novca iz koje se svake godine treba platiti misa za dušu pokojnog Filipa.¹³⁷ Filipov kapital vjerojatno je omogućio Mihovilu kupovinu raskošne kuće u kojoj je proživio svoje posljednje godine. Jakov Stipišić iznio je pretpostavku da je Mihovil svoju bogatu knjižnicu naslijedio upravo od obrazovanog ljekarnika iz Firence,¹³⁸ no moguće je da je dio tih knjiga kupio zajedno s kućom Luke Leonova, trgovca knjigama.

Suknar i trgovac Luka Leonov, također pristalica Anžuvina, godine 1356. naziva se

118; 42, 129 - 130; 121, 123, 153; 124, 154; 133, 156; 136, 157; 271, 185 - 186; 602, 240; 610, 241; *Codex diplomaticus*, sv. 16, 527; *Andrija pok. Petra iz Cantua*, sv. 1, 418. Prema istraživanjima T. Buklijaš i L. Čoralić ti termini od 14. stoljeća nadalje označavaju ljekarnike. O spomenutom nazivlju vidi: Vladimir GRDINIĆ, *Ljekarništvo na tlu Hrvatske: nasljeđe, vizije i ostvarenja*, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1996., 69 - 70; Tatjana BUKLIJAŠ, Lovorka ČORALIĆ, "Speciarii and aromatarii of Croatian origin in the 15th and 16th century Venice: examples of testaments from the Venetian Historical Archives", *Acta pharmaceutica*, 50, 2000., 4, 339 - 340.

¹³⁰ *Inventar*, 18, 118.

¹³¹ *Inventar*, 19, 20, 119; 276, 186.

¹³² *Inventar*, 19, 119.

¹³³ *Inventar*, 124, 154; 120, 119; 121, 122, 153; 157, 162.

¹³⁴ *Codex diplomaticus*, sv. 16, 327; *Inventar*, 123, 153.

¹³⁵ Među Mihovilovim dokumentima nađen je i kvatern s računima specijarija Filipa. *Inventar*, 253, 182; 602, 240; 610 - 628, 241 - 244.

¹³⁶ *Inventar*, 123, 153; 125, 126, 154; 127, 154-155; 128, 155; 130, 155; 131, 133, 134, 156; 135, 156 - 157; 136, 157; 271, 185 - 186; 276, 186.

¹³⁷ *Codex diplomaticus*, sv. 16, 527.

¹³⁸ *Inventar*, 31.

merzarius, trgovac, a od 1366. nosi naziv *draparius*, iako je trgovao i vinom, smolom, medom i knjigama.¹³⁹ Imao je i solane na Pagu, zemljišne posjede i nekoliko kuća dućanima i skladištima koje je iznajmljivao.¹⁴⁰ Luka Leonov je 70-ih godina bio sudac Kraljevske tridesetnice u Dalmaciji. Zajedno s Petrom *a moneta*,¹⁴¹ uzimao je banske prihode u zakup. Bio je povezan s kraljem Ludovikom, kojem u proljeće 1381. posuđuje 3000 dukata preko zadarskog kneza i bana Emerika Bubeka.¹⁴² Početkom 80-ih godina počeli su njegovi poslovni problemi, koji su doveli do bankrota 1382. godine – tada je njegovu kuću s dućanima na dražbi kupio sukнар Mihovil Petrov.¹⁴³

Krajem Mihovilova života njegove su uzdanice bili mladi rođaci sukнар Nikola Mihovilov¹⁴⁴ i nećak Juraj pok. Mišula Dražilovog. Nikoli je Mihovil povjerio brigu za svoje nasljednike i za najdragocjeniju imovinu.¹⁴⁵ Sav novac zatečen u Mihovillovoj kući bio je pohranjen u vrećicama zapečaćenim pečatima Nikole Mihovilova i Jurja pok. Mišula Dražilova i nalazio se u Nikolinoj kući, zajedno s ostalim vrijednostima.¹⁴⁶ Nikola je bio jedan od najbogatijih zadarskih sukנara i trgovaca. Godinu dana prije smrti Mihovil mu je prodao jednu od svojih kuća u blizini Velikog trga, *in contrata Marchianorum*, za 1000 dukata. Posljednjih četristo dukata toga duga Nikola je 1386. isplatio Mihovillovoj udovici Filipi i izvršiteljima Jurju Miroslavovu i Jakovu Ivanovu. Kasnije je dao oslikati kapelicu u toj kući.¹⁴⁷ Nikola je iskoristio prilike nastale nakon gušenja pobune protiv kraljica 1384. i kupio imanja sukנara Nikole Grgureva koji je nastradao kao rođak jednog od vođa pobune, Zanina.¹⁴⁸ Nikola Mihovilov bio je među onim građanima koji su poticali gospodarska i politička zbivanja u Zadru na prijelazu stoljeća. Sudeći prema navodima oporuke i nekim sačuvanim ugovorima, raspolagao je imetkom od oko 5000 dukata i 2000 libara. Sastavio je ukupno pet oporuka u kojima je planirao miraz za kćeri, darove za suprugu Agnezu, izgradnju hospotala, sliku Djevice Marije koju je trebao naslikati slikar Menegello, zajedno s njegovim likom. Među izvršiteljima prve oporuke navodi se i Mihovil Petrov.¹⁴⁹

O Mihovilovim sinovima Ivanu i Donatu svjedoči vijest iz 1409. kad optužuju Filipa de Matafar da je njihovu ocu Mihovilu prodao 34 solane i jedan magazin u Pagu za

¹³⁹ N. KLAIĆ, I. PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku*, 433; S. F. FABIJANEC, "Profesionalna djelatnost", 46.

¹⁴⁰ N. KLAIĆ, I. PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku*, 407 - 408, 433; S. F. FABIJANEC, "Društvena i kulturna uloga zadarskog trgovca", 84.

¹⁴¹ Petar *monetarius* bio je predstojnik kovnice novca. N. KLAIĆ, I. PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku*, 437.

¹⁴² S. F. FABIJANEC, "Dva trgovačka inventara", 95; ISTA, "Profesionalna djelatnost", 44 - 46, 48.

¹⁴³ *Inventar*, 2, 111; 3, 111 - 112.

¹⁴⁴ Klaić i Petricioli krivo zaključuju da je on bio sin Mišula Dražilova. N. KLAIĆ, I. PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku*, 404.

¹⁴⁵ *Codex diplomaticus*, sv. 16, 526.

¹⁴⁶ *Inventar*, 40 - 41.

¹⁴⁷ *Codex diplomaticus*, sv. 16, 441 - 442; sv. 17, 1 - 2; *Inventar*, 641, 246-247; S. F. FABIJANEC, "Društvena i kulturna uloga", 109.

¹⁴⁸ N. KLAIĆ, I. PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku*, 433.

¹⁴⁹ N. KLAIĆ, I. PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku*, 433; S. F. FABIJANEC, "Društvena i kulturna uloga", 86, 98.

12000 zlatnih florena no nije se držao ugovora i te posjede dao ser Damjanu de Nassis. Sud presuđuje da Filip tužiteljima vrati 410 zlatnih dukata i ostale troškove nastale nakon Mihovilove smrti.¹⁵⁰ Kuća u posjedu Mihovilovih nasljednika, u blizini crkve Sv. Stjepana spominje se u ispravi iz 1395.¹⁵¹

GOSPODAR I POSLUGA

Najranija zabilježba o Mihovillovoj posluži potječe iz 1363. kada je u njegovoj računskoj knjizi spomenuta dojlja per lactar fantollino de Micoville. Nije poznato tko je bila djetetova majka i što se s njom i djetetom dogodilo, no, s obzirom na datum, to nije moglo biti dijete Mihovilove supruge Filipe. Moguće je da se Mihovil Filipom oženio kao udovac ili da je dijete o kojem je riječ rođeno izvan braka.¹⁵² Gospođi Giovanni pok. Vanna iz Firence, stanovnici Zadra, 1377. je isplatio plaću za svo vrijeme što mu je služila. Budući da je Giovanna naslovljena kao domina, vjerojatno se nije radilo o običnoj sluškinji - možda je domina Johanna poučavala Mihovilovu djecu.¹⁵³ Famuli Milki ser Mihovil je 1384. dao 150 malih libara miraza kad se udavala za specijarija Vučinu, stanovnika Zadra, sina pokojnog Pervacija iz Hrvatske.¹⁵⁴ Godine 1385., 26. svibnja, Mihovil je sklopio ugovor s Radoslavom, ženom težaka Ratka, stanovnicom Zadra, da će, uz suglasnost muža, boraviti u njegovoj kući i dojiti nekoga od njegove djece tijekom dvije godine, „po običaju dobre dojlje“. Ugovor je sastavljen šest dana nakon Mihovilove oporuke i nepuna dva mjeseca prije njegove smrti.¹⁵⁵ Mihovil je u oporuci naveo da treba dati plaću svim dojljama koje će dojiti njegovu djecu tijekom dvije godine. Posebno je odredio da se isplati Jelena, dojlja njegova sina Ivana.¹⁵⁶ Famulu Marku iz Šibenika oporučno je ostavio 300 libara za njegov rad i zasluge, a Petru iz Šibenika darovao je 64 libre za odjeću. Sluškinji Stoji ostavio je 30 libara za plaću i nagradu za svo vrijeme što je provela u njegovoj službi te povrh toga još 100 malih libara.¹⁵⁷ Među zakupnicima i obrađivačima Mihovilovih posjeda spominju se Tihošin pok. Dobroslava, Juraj i Jurislav pok. Milka (1371.), Stanoje, pokojnog Daoja, Radić te Smiljo i Ratko Vitov iz Malih Jelšana (1372.), Vliverije Krankov, stanovnik

¹⁵⁰ J. STIPIŠIĆ, "Regesta pergamena", 307 - 308.

¹⁵¹ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, sv. 18, ur. Tadija Smičiklas, Duje Rendić Miočević, Zagreb, JAZU, 1990., 59.

¹⁵² *Inventar*, 228, 177. O ženidbi zadarskih trgovaca vidi: S. F. FABIJANEC, "Društvena i kulturna uloga", 88 - 89.

¹⁵³ *Inventar*, 129, 155.

¹⁵⁴ *Inventar*, 93, 145 - 146.

¹⁵⁵ *Inventar*, 200, 171.

¹⁵⁶ Zrinka NIKOLIĆ, "Profesija – hraniteljica: dojlje u dalmatinskim gradovima u srednjem vijeku", *Filii, filiae...: Položaj i uloga djece na jadranskom prostoru*, ur. Marija Mogorović Crljenko, *Istarski povijesni biennale*, 4, 2011., 105 - 106.

¹⁵⁷ *Codex diplomaticus*, sv. 16, 527.

Nina (1373.), Tvrtko, Ratko i Cvitan pok. Petića iz Jelšana (1374.).¹⁵⁸ U Mihovilovoj službi bilo je i nekoliko solara: Matej Gagić, Juraj Bončić, Dminko Petrović, Cvitan Diklavin, Nikola Kuzmić Cesić, Jadrije Radošević, Domjan Bogdanov, Juraj Radostić, Dragoslav Jurgević, zvan popof otač, svi iz Nina.¹⁵⁹

SMIRAJ ŽIVOTA

Mihovil je sastavio oporuku 20. lipnja 1385., u vlastitoj kući. Iako je bio teško bolestan, nije ga napustio trgovački duh – svakako je želio pobrnuti se za svoju dušu, ali i razriješiti sve svoje svjetovne poslove i tako izbjeći „iznenadan i nezamisliv slučaj kakav se često događa zbog ljudske slabosti“ – da umre bez oporuke. Želio je biti pokopan u crkvi Sv. Kriševana kojoj ostavlja 400 malih libara za troškove održavanja. Obdario je i druge zadarske crkve i samostane. Posebnim legatima obdario je Maricu Detrico, redovnicu u samostanu Sv. Marije (100 libara), fra Benedikta iz samostana Male braće, kojem daje 20 libara da bi kupio knjigu Konkordancija, svećenicima Jakovu i Nikoli Claudu, obojici iz crkve Sv. Marije svećenika, daruje po 20 malih libara za mise. Kćeri Katici ostavlja 1000 dukata miraza, koliko i drugoj kćeri, bude li se rodila, budući da mu je supruga bila trudna. Supruzi ostavlja uzufukt pod uvjetom da ostane udovica, a u protivnom može dobiti 600 dukata svoga miraza i 400 dukata njegova dara te 20 dukata godišnje za uzdržavanje. Odredio je da se prodaju sve tkanine iz dućana, kao i dragocjenosti pohranjene u posebnoj škrinji, uključivši njegovu i supruginu odjeću i nakit. Pokućstvo, tkanine i druge stvari manje vrijednosti ostavio je obitelji.¹⁶⁰ Univerzalnim nasljednicima imenova je sinove Petra, Ivana i Donata, kao i sina ili više njih, ako se rode. Svjedoci oporuke bili su ser Bartol pok. ser Martina iz Milana, zadarski plemić te specijarij Ivan, pok. Petra iz Firence, stanovnik Zadra.¹⁶¹ Mihovil je oporučno odredio da se sastavi inventar njegove imovine, što su učinili izvršitelji njegove oporuke, ujedno i suradnici i prijatelji, suknar Nikola Mihovilov, trgovac Juraj Miroslavov i trgovac Jakov Ivanov, a uz njih i Mihovilova supruga Filipa, ser Nadalin pok. Vite de Zadulino, prokurator Nikole Mihovilova te Juraj pok. Mišula Dražilova, kao Filipin prokurator. Oni su registrirali inventar 22. srpnja 1385. i predali ga rektorima Ivanu Ludovikovu Matafar i Šimunu de Rosa.¹⁶²

U vrijeme neposredno prije Mihovilove smrti trgovci-građani počinju se snažnije organizirati potaknuti slabljenjem ugarske krune nakon smrti kralja Ludovika 1382.¹⁶³

¹⁵⁸ *Inventar*, 96, 146 - 147; 94, 146; 217, 174 - 175; 99, 147; 597, 239.

¹⁵⁹ *Inventar*, 396, 208; 567, 568, 569, 234; 570, 571, 572, 235; 594, 238; 595, 238 - 239; 596, 598, 599, 239.

¹⁶⁰ Z. JANEKOVIĆ RÖMER, "Udobni dom suknara Mihovila", 10.

¹⁶¹ *Inventar*, 37; *Codex diplomaticus*, sv. 16, 524 - 528; J. STIPIŠIĆ, "Regesta pergamena", 290.

¹⁶² *Inventar*, 37.

¹⁶³ S. F. FABIJANEC, "Društvena i kulturna uloga", 74.

Sam Mihovil, sin i unuk mesara, svojom se sposobnošću i obrazovanjem, uz pomoć mreže suradnika i prijatelja, dovinuo do velikog bogatstva i osobnog ugleda. Bio je jedan od gospodarski i politički aktivnih građana koji su navijestili novo doba. Bolest i smrt su ga spriječile u tome da na krilima svoga velikog bogatstva sudjeluje u novom političkom osvještavanju građanstva koji se počinju okupljati i iznositi svoje zahtjeve, građanstva koje će svoj tipičan primjer dobiti u hrvatskom plemiću i zadarskom građaninu Grguru Mrganiću.¹⁶⁴ Mihovil Petrov ostaje zapamćen kao izniman srednjovjekovni čovjek, čiji se uspjeh temeljio na trgovačkoj etici rada i znanju, ali i na kršćanskim i obiteljskim vrijednostima, kao znak novog vremena.

¹⁶⁴ Roman JELIĆ, "Grgur Mrganić", *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, 6 - 7, 1960, 487 - 508.

Zdenka JANEKOVIĆ RÖMER

SER MICOUILLUS PETRI, DRAPARIUS, CIVIS IADRE –
LIFE AS A SIGN OF TIME

Summary

Using the prosopographical approach, the author explores the origin, operation, family relations, kinship, business relations and friendships of Mihovil Petrov († 1385), famous cloth maker from Zadar. In this context, the paper presents new data based on the lists of documents regarding Mihovil's property inventory, and other sources. Building upon the basis his grandfather and father had set before him, Mihovil achieved exceptional business success and became one of the most distinguished and richest tradesmen and citizens of Zadar in the Anjou era. He evidently belonged to the Anjou party; two letters written by King Louis the Great to his advantage witness to this fact. Mihovil's life is an example of the new position of citizen-tradesmen in Zadar in the second half of the 14th century – the Anjou era. In addition to investing in the profitable cloth trade, he also invested in land property, salt works and real estate in the city. His exceptional wealth was manifested in the quantity of real estate he owned, luxurious home design, as well as the cultural area – Mihovil owned a valuable library confirming his high level of education and the cultural engagement of the social class he belonged to in the life of the city. The paper further brings new data regarding the attribution of Mihovil's books. The lists of documents regarding his inventory, which offer data on his business communication and methods, and the circle of his business associates, debtors and servants, have also been studied.

The life and work of Mihovil Petrov remains a testimony of the life and work of an exceptional mediaeval man, whose success relied on a tradesman's work ethics and knowledge, complemented with Christian and family values.

Keywords: Middle Ages; Zadar; cloth maker Mihovil; bourgeoisie; trade; culture; everyday life.